

A Study of Attar's *Tazkereh al-Awliya* and Mathnawis based on Genet's Hypertext Theory

Zahra Pirhayati*

Ali Heydari**

Abstract

Tazkereh al-Awliya, which is the most important work of Attar's prose and one of the greatest texts of mystical prose, has great potential for intertextual comparisons with other mystical works as well as Attar's Masnavis. This descriptive-comparative study aims to show the textual relationship of 51 joint anecdotes of *Tazkereh al-Awliya* and Attar's Masnavis with the hypertext approach, one of the five pillars of Gérard Genette's theory of transtextuality. The results of the research show a broad relationship between *Tazkereh al-Awliya* and Attar's Masnavis. Both types of hypertext (i.e. homogeneity and tragedy) are observed in these works. This connection is more than the type of tragedy, and among Attar's Masnavis, *Al-Tair*, *Elahinameh*, *Misibatnameh*, and *Asrarnameh*, respectively, have the highest percentage of common anecdotes with *Tazkereh al-Awliya*.

1. Introduction

The term intertextuality was first coined in the 1960s by Julia Kristeva, a Bulgarian-French post-structuralist theorist. The concept was further discussed and developed by other famous literary critics including Roland Barthes, Jacques Derrida, Claude Levi-Strauss, Philippe Sollers, Michel Foucault, Jacques Lacan, and Julien Greimas. Finally, Gérard Genette proposed the term transtextuality to refer to all the relationships between two texts. Concerning this term, he writes in his *Palimpsests: Literature in the Second Degree*: "Today, I would like to say that, in general, it is the issue of transtextuality or textual transcendence that I have previously defined generally as the fact that any hidden or obvious thing can put the text in a relationship with other texts" (Namvar Motlagh, 2007, p. 86). Genette divides transtextuality into five subtypes: intertextuality, paratextuality, metatextuality, architextuality, and hypertextuality.

"Attar-e Neishaboori is a well-known mystical figure who made extensive use of stories and anecdotes in his works. He would combine all his mystical or moral issues with anecdotes to leave a greater impression on the audience's mind. This is why the analysis of the components of his anecdotes is important" (Ashrafzadeh, 1994, p. 31). *Tazkirat al-Awliya* is one of the most outstanding works of Persian mystical literature that has great potential for intertextual comparisons with other mystical works as well as Attar's Masnavis. Attar sometimes repeats one of the anecdotes of *Tazkirat al-Awliya* in his Masnavis only thematically without mentioning proper names. Conversely, he sometimes takes a very brief and ambiguous anecdote from *Tazkirat al-Awliya* and expands it in his Masnavis. "Like intertextuality, hypertextuality also refers to the relationship between two literary or artistic texts; but the hypertextual relationship, in contrast, is based on adaptation rather than co-presence. In other words, hypertextuality deals with the effect of one text on the other instead of its presence. Of course, it can be easily imagined that there is an effect in every presence and a presence in every effect. In hypertextuality, however, a broader and deeper effect is emphasized. More clearly, intertextuality focuses on giving presence whereas hypertextuality focuses on the general impression and inspiration"

* PhD Candidate, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran

** Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran (Corresponding Author Email: Heydari.a@lu.ac.ir)

(Namvar Motlagh, 2007, p. 94-95).

2. Materials and Methods

By looking at *Tazkirat al-Awliya* as a hypertext and Attar's Masnavis as hypotexts, this study attempts to investigate the relationship between these works through the framework of hypertextuality and a descriptive-comparative method. Finally, the differences, similarities, and changes in the anecdotes that are in common between *Tazkirat al-Awliya* and the Masnavis are explained.

3. Results

3. 1. Similar Anecdotes of Attar's *Tazkirat al-Awliya* and Masnavis

Name of Masnavi	Number of anecdotes	Number of anecdotes in common with <i>Tazkirat al-Awliya</i>	Percentage of similar anecdotes
<i>Mosibat-nameh</i>	356	18	5%
<i>Elahi-nameh</i>	251	17	8.6%
<i>Mantiq al-Tayr</i>	185	13	7%
<i>Asrar-nameh</i>	97	3	3%

3.1.1. Hypertextuality

Genette defines hypertextuality as, "any relationship uniting a text to an earlier text upon which it is grafted in a manner that is not that of commentary" (Genette, 1977, p. 5). In other words, hypertextuality refers to any relationship that unites text B with text A. Therefore, "hypertext is a text that has been derived from an earlier text through a transformative process" (Namva Motlagh, 2007, p. 95). Genette divides hypertextuality into two general types: homogeneity (imitation), and transformation (change).

The highest percentage of character homogeneity was 83.3% and the highest percentage of place homogeneity was 33.3%, both belonging to the similar anecdotes of *Tazkirat al-Awliya* and *Mosibat-nameh*. After *Mosibat-nameh*, the anecdotes of *Elahi-nameh* have the highest frequency in terms of homogeneity with the anecdotes of *Tazkirat al-Awliya*, although the anecdotes of *Mantiq al-Tayr* have the highest place homogeneity with *Tazkirat al-Awliya*. It seems that place is not of importance in mystical anecdotes due to its abstract nature. The third work with the highest homogeneity with *Tazkirat al-Awliya* is *Mantiq al-Tayr* and the fourth one is *Asrar-nameh*. It should be noted that place is mentioned in none of the similar anecdotes of *Tazkirat al-Awliya* and *Asrar-nameh*, and this indicates the low importance of the notion of place.

3.1.1.1. Transformation (Change)

Changes to a hypertext can be small or extensive. "Transformation can be of different types. In fact, changing a text to create another text can result in different types. This transformation can be viewed through different lenses and with different criteria in mind, based on which the different types of transformation can be distinguished" (Namvar Motlagh, 2007, p. 97). Transformation has been classified from quantitative and content-related perspectives. The former refers to reduction and addition, and the latter refers to substitution.

3.1.1.2. Substitution

The intertextual relationships between Attar's *Tazkirat al-Awliya* and his Masnavis have

been well maintained in terms of events and thematic content. The most prominent substitution in this process is the conversion from poetry to prose or vice versa. The substitutions occurring between *Tazkirat al-Awliya* and the Masnavis can be analyzed in terms of characters, places, wordings, and sentence types.

3.1.1.3. Reduction

From among 51 similar anecdotes, 42 anecdotes show a reduction in the Masnavis in comparison with *Tazkirat al-Awliya*. In 12 anecdotes (anecdotes 2, 3, 4, 14, and 15 from *Elahi-nameh*, anecdote 5 from *Mantiq al-Tayr*, and anecdotes 7, 8, 9, 10, 14, and 15 from *Mosibat-nameh*), only the versions in *Tazkirat al-Awliya* begin with the phrase “it has been said that”, but the anecdotes in the Masnavis repeat the content without this phrase.

3.1.1.4. Addition

Given the nature of poetry, many of the anecdotes in Attar’s Masnavis include additions in comparison with *Tazkirat al-Awliya*.

4. Discussion and Conclusion

Overall, there are 51 anecdotes in common between Attar’s *Tazkirat al-Awliya* and his Masnavis. To put it exactly, *Tazkirat al-Awliya* has 17 anecdotes in common with *Elahi-nameh*, three anecdotes in common with *Asrar-nameh*, 13 anecdotes in common with *Mantiq al-Tayr*, and 18 anecdotes in common with *Mosibat-nameh*. Among Genette’s five types of textual relationships, intertextuality and hypertextuality are more tangible and concrete. Assuming *Tazkirat al-Awliya* as the hypotext and Attar’s Masnavis as the hypertext, we studied these works through the framework of hypertextuality. Attar has made use of both types of intertextuality (i.e. homogeneity and transformation), which consist of substitution, reduction, and addition in the textual relationships of *Tazkirat al-Awliya* and his Masnavis.

In the similar anecdotes of *Tazkirat al-Awliya* and the Masnavis, it seems that Attar has not deliberately created fundamental changes and the majority of these changes are due to the inherent stylistic differences between prose and verse. In prose, for example, creating atmosphere is more sophisticated and resembles dramatic literature, but Attar’s adherence in his Masnavis to literary devices and the poetic as well as the limitations of rhythm and rhyme prevents him from paying due attention to atmosphere. Additions in the works of verse, or indeed reductions in *Tazkirat al-Awliya*, are sometimes exaggerated in poetic descriptive elements such as adverbs and adjectives. Although not too frequent, the frequency of such additions is higher in Masnavis, which is quite natural. On the other hand, the poet is sometimes compelled to use redundancy or even words that are not mentioned in the original anecdote, thereby creating a longer version than the prose text.

Given the nature of the poem that is based on imagination or, according to Nezami, based on the belief that “the most beautiful poem is the most untruthful one”, Attar does not emphasize realism in his Masnavis. In *Tazkirat al-Awliya*, however, which is based upon verisimilitude, he tries as much as possible to verify the authenticity of the anecdote. This is why phrases such as “it has been reported that...” are quite common additions in this text. In both the Masnavis and *Tazkirat al-Awliya*, Attar gives priority to the thematic content. In all the similar anecdotes in these works, therefore, the events and themes are identically repeated. Nevertheless, for certain reasons, he sometimes changes characters, times, or places that appear to be unimportant or even mentions them only ambiguously. It seems that, except for certain cases such as characters and places or phrases like “it has been said that” that is specific to prose as well as descriptions, exaggerations, and verbosity in some Masnavis, the anecdotes have not been fundamentally transformed during the

transition between prose and poetry and their thematic content has been transferred almost completely. In fact, Attar does not intend to create purposeful changes, at least in these common anecdotes. For example, some proper nouns from the Masnavis are mentioned indefinitely in *Tazkirat al-Awliya* (e.g. “a mystic”, “a person”, “a place”), and vice versa.

The highest percentage of character homogeneity is 83.3% and the highest percentage of place homogeneity is 33.3%, both belong to the anecdotes of *Mosibat-nameh*. Next are *Elahi-nameh*, *Mantiq al-Tayr*, and *Asrar-nameh*. The greatest amount of substitution has occurred between *Tazkirat al-Awliya* and *Asrar-nameh*. The highest percentage of word substitution is 47% that has occurred in the similar anecdotes of *Elahi-nameh* and *Tazkirat al-Awliya*. Next are *Mantiq al-Tayr* with 23% and *Mosibat-nameh* with 11%. No occurrence of word substitution was observed in the similar anecdotes of *Asrar-nameh* and *Tazkirat al-Awliya*. From among the four mentioned types of substitution, the highest percentage belongs to character substitution. The findings of the study suggest that the transformation occurs less frequent than homogeneity in the anecdotes that are in common between Attar’s *Tazkirat al-Awliya* and Masnavis. Furthermore, *Mosibat-nameh* has the most points of commonality with *Tazkirat al-Awliya*.

Keywords: Hypertextuality, *Tazkirat al-Awliya*, Homogeneity, Transformation.

بررسی تذکرةالأولیا و مثنوی‌های عطار براساس نظریهٔ بیش‌متنیت ژنت

زهرا پیرحیاتی، * علی حیدری**

چکیده

بیان مسئله: تذکرةالأولیا مهم‌ترین اثر مثنوی عطار و از بزرگ‌ترین متون مثنوی عرفانی است. تذکرةالأولیا این امکان را دارد که مناسبات بینامتنی موجود در آن با آثار عارفان دیگر و حتی با مثنوی‌های خود عطار بررسی شود.

روش: هدف این پژوهش نشان‌دادن ارتباط متنی پنجاه و یک حکایت مشترک تذکرةالأولیا و مثنوی‌های عطار با رویکرد بیش‌متنیت - یکی از ارکان پنجگانهٔ نظریهٔ ترامتنیت «ژرار ژنت» - است که با روش توصیفی - تطبیقی به انجام رسید.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌های پژوهش بیانگر ارتباط گستردهٔ تذکرةالأولیا و مثنوی‌های عطار است. هر دو نوع بیش‌متنیت (همانگونگی و تراگونگی) در این آثار مشاهده می‌شود. این ارتباط بیشتر از نوع تراگونگی است. از میان مثنوی‌های عطار، بیشترین درصد حکایت‌های مشترک با تذکرةالأولیا به ترتیب در منطق‌الطیر، الهی‌نامه، مصیبت‌نامه و اسرارنامه مشاهده شد.

واژه‌های کلیدی

بیش‌متنیت؛ تذکرةالأولیا؛ مثنوی‌های عطار؛ همانگونگی؛ تراگونگی

* دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، zpirhayati37@gmail.com

** استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران (نویسندهٔ مسئول)، Heydari.a@lu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۸

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۸/۰۷

2476-3292/ © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0

License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

۱- مقدمه

ژولیا کریستوا (Julia kristeva) نظریه‌پرداز پساساختارگرایی بلغاری - فرانسوی، نخستین‌بار در دهه شصت واژه بینامتنیت را ابداع کرد. پس از او رولان بارت (Roland Barthes)، ژاک دریدا (Jacques Derida)، لوی استروس (Levi traus)، فیلیپ سولوس (philippe Sollers)، میشل فوکو (Michel Foucault)، ژاک لاکان (Jacques Lacan)، ژولین گرماس (Julien Greimas)، از نظریه‌پردازان نقد ادبی و هنری، به بحث و بررسی در این زمینه پرداختند. سرانجام ژنت واژه ترامتنیت را برای کلیه روابط یک متن با متن دیگر برگزید. او درباره این نام‌گذاری در مقدمه کتاب *الواح بازنوشتی* می‌گوید: «ترجیحاً امروز به‌طور کلی می‌گوییم که این مسئله ترامتنیت، یا استعلای متنی متن است که پیشتر به‌طور کلان چنین تعریف کرده‌ام که هرچیز پنهان یا آشکار متن را در ارتباط با دیگر متن‌ها قرار می‌دهد» (نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۸۶). ژنت پنج گونه تقسیم‌بندی از ترامتنیت ارائه داده که عبارت است از: بینامتنیت (Intertextuality)؛ پیرامتنیت (paratextuality)؛ فرامتنیت (metatextuality)؛ سرمتنیت (architextuality)؛ بیش‌متنیت (hypertextuality).

۱-۱ بیان مسئله

«عطار نیشابوری یکی از عارفان بنامی است که در آثار خویش به آوردن قصه و حکایت اهمی خاصی داشته است. هر موضوع عرفانی یا اخلاقی را که می‌خواسته است بیان کند، به‌نوعی آن را با حکایت می‌آمیخته تا بهتر در ذهن شنونده بنشیند. از این جهت شناخت عوامل تشکیل‌دهنده داستان‌های او مهم است» (اشرف‌زاده، ۱۳۷۳: ۳۱). تذکرةالأولیا یکی از بزرگ‌ترین متون مثنوی فارسی است که می‌توان در آن، مناسبات بینامتنی را با آثار دیگر عارفان و حتی با مثنوی‌های خود عطار بررسی کرد. عطار گاهی کوشیده است حکایت یادشده در تذکرةالأولیا را با حفظ مضمون، بدون ذکر اسم‌های خاص، در مثنوی‌هایش تکرار کند؛ در نتیجه گاهی حکایتی موجز و مبهم در تذکرةالأولیا را با طول و تفصیل بیشتری در مثنوی‌ها نقل می‌کند. چنانکه می‌دانیم، «بیش‌متنیت نیز همانند بینامتنیت رابطه بین دو متن ادبی یا هنری را بررسی می‌کند؛ اما این رابطه در بیش‌متنیت برخلاف بینامتنیت نه براساس هم‌حضور، که براساس برگرفتن بنا شده است. به عبارت دیگر، در بیش‌متنیت تأثیر یک متن بر متن دیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد و نه حضور آن. البته می‌توان تصور کرد که در هر حضوری تأثیر نیز وجود دارد و همچنین در هر تأثیری نیز حضور وجود دارد؛ اما در بیش‌متنیت، تأثیری گسترده‌تر و عمیق‌تر مورد توجه است. به عبارت روشن‌تر اگر در بینامتنیت اغلب حضور بخشی مورد توجه است، در بیش‌متنیت تأثیر کلی و الهام‌بخشی کلی مورد نظر است» (نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۹۴-۹۵).

در این پژوهش با روش توصیفی - تطبیقی، با در نظر گرفتن تذکرةالأولیا به‌عنوان پیش‌متن و مثنوی‌های عطار به‌عنوان بیش‌متن تلاش می‌شود تا ارتباط تذکرةالأولیا با مثنوی‌های عطار با رویکرد بیش‌متنیت، چارچوب نظری تحقیق، بحث و بررسی شود. همچنین نویسندگان در پی پاسخ به این پرسش‌ها هستند: چه تعداد حکایت مشترک در میان تذکرةالأولیا و هریک از مثنوی‌های عطار وجود دارد؟ براساس نظریه بیش‌متنیت کدام یک از مثنوی‌های عطار بیشترین وجه اشتراک را با تذکرةالأولیا دارد؟ حکایات مشترک در متون یادشده بیشتر با کدام یک از اقسام بیش‌متنیت تحلیل‌پذیر است؟

۱-۲ پیشینه پژوهش

ازجمله پژوهش‌های به‌انجام‌رسیده با موضوع بیش‌متنیت عبارت است از: مقاله «مقایسه تطبیقی منظومه لیلی و مجنون نظامی و نمایشنامه سیرانوبرژراک روستان از منظر بیش‌متنیت ژرارژنت» (طلایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۵-۱۱۹) که در آن، مشابهت‌های داستانی دو اثر ارائه شده است. مقاله «تحلیل روابط بیش‌متنی رمان کاخ اژدها با میراث متنی کهن» (شیخ‌حسینی و پوریزدان‌پناه کرمانی، ۱۳۹۸: ۶۷-۸۹) که هدف از نوشتن این مقاله نشان‌دادن ارتباط متنی میان رمان کاخ اژدها با متون پیش از آن بوده است. مقاله «کارکرد نظریه ترامتیت ژنت در کشف و واکاوی تأثیرپذیری کوش‌نامه از شاهنامه» (نادری و نادری، ۱۳۹۷: ۱۶۹-۱۸۷) که مقایسه کوش‌نامه با شاهنامه و کشف روابط پنهان این دو اثر، هدف اصلی این مقاله بوده است. مقاله «بررسی بینامتنی حکایات مشترک تذکرة الأولیا و منطق‌الطیر عطار نیشابوری» (روضاتیان و مدنی، ۱۳۹۶: ۹۵-۱۱۲) که در این مقاله حکایات مشترک متون یادشده براساس دسته‌بندی‌های تازه‌ای از بینامتنیت تحلیل شده است. مقاله‌ای با عنوان «تحلیل روابط فرامتنی و بیش‌متنی رمان راز کوه پرنده با شاهنامه» (زمانی، ۱۳۹۷: ۷۷-۹۸) که نویسنده در آن به تحلیل و بررسی روابط فرامتنی و بیش‌متنی این رمان با شاهنامه پرداخته است. با توجه به مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته، کار منسجم و مستقلی درباره موضوع مدنظر این مقاله انجام نشده است.

۱-۳ ضرورت انجام پژوهش

تاکنون روابط بینامتنی حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار با رویکرد بیش‌متنیت در پژوهش مستقلی بررسی نشده است. شناخت روابط بینامتنی این متون سبب می‌شود هرچه بیشتر به ساختار فکری عطار پی‌بریم؛ همچنین این شناخت سبب می‌شود تا دریچه‌ای برای فهم لایه‌های زیرین و دلالت‌های ضمنی این آثار به روی ما گشوده شود.

۱-۴ روش پژوهش

روش پژوهش به‌صورت توصیفی - تطبیقی خواهد بود. روش گردآوری مطالب به‌صورت کتابخانه‌ای و ابزار گردآوری اطلاعات یادداشت‌برداری است.

۲- بحث و بررسی

فریدالدین محمد بن ابراهیم نیشابوری به احتمال بسیار در سال ۵۴۰ ق. در قریه کدکن از توابع نیشابور به دنیا آمد و در سال ۶۱۸ ق. در نیشابور به قتل رسید. آثار فراوانی به او نسبت داده‌اند که در درستی انتساب بسیاری از آنها تردید است. براساس پژوهش محققان معاصر، آثار مسلم عطار عبارت است از: الهی‌نامه؛ اسرارنامه؛ منطق‌الطیر؛ مصیبت‌نامه؛ دیوان قصاید و غزلیات؛ مختارنامه؛ تذکرة الأولیا. «تعیین نظم تاریخی آثار عطار دشوار و شاید ناممکن است؛ زیرا که در این مورد قراین کافی وجود ندارد و عطار در هیچ‌یک از آثار خود اشاره‌ای به تاریخ سرودن و تألیف آنها نکرده است. شفیع کدکنی در مقدمه‌ای که بر مختارنامه عطار نوشته‌اند از روی ترتیبی که عطار، خود در مقدمه منشور مختارنامه در مورد آثار منظومش ذکر کرده، گفته‌اند: می‌توان حدس زد که ترتیب آثار تاریخی او به این صورت است: الهی‌نامه، اسرارنامه، طیورنامه (منطق‌الطیر)، مصیبت‌نامه، دیوان و مختارنامه» (صنعتی‌نیا، ۱۳۶۹: ۹).

۲-۱ حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار^۱

جدول شماره ۱: حکایات مشترک تذکرة الأولیا و الهی‌نامه

شماره	نام حکایت	شماره صفحه	شماره صفحه
-------	-----------	------------	------------

شماره	نام حکایت	شماره صفحه تذکرة الأولیا	شماره صفحه الهی نامه
۱	سؤال کردن ابراهیم از مرد درویش	۹۳	۶۹
۲	شبلی و مرد نانوا	۱۷۱-۱۷۰	۱۰۳-۱۰۱
۳	نابینا با شیخ نوری	۱۶۳	۱۲۷-۱۲۶
۴	حسن بصری و رابعه	۶۴	۱۳۸-۱۳۶
۵	بچه ابلیس با آدم و حوا	۹۷-۹۶	۱۴۶-۱۴۴
۶	شقیق بلخی و سخن گفتن او در توکل	۲۰۰	۱۶۴-۱۶۳
۷	ابوبکر واسطی با دیوانه	۲۶۷	۱۶۸-۱۶۶
۸	حال ارواح پیش از آفریدن اجسام	۱۱۸-۱۱۷	۱۷۸-۱۷۷
۹	رابعه رحمهاالله	۶۹-۶۸	۱۸۱-۱۸۰
۱۰	حسن و حبیب	۵۴	۱۹۴-۱۹۳
۱۱	عبدالله مبارک با غلام	۱۸۵	۱۹۸-۱۹۷
۱۲	حسن بصری و شمعون	۳۴-۳۳	۲۰۶-۲۰۳
۱۳	ابراهیم ادهم با خضر علیه السلام	۸۸-۸۶	۲۷۸-۲۷۷
۱۴	شیخ یحیی معاذ با بایزید	۱۴۳	۳۲۱-۳۲۰
۱۵	معاذ رازی	۳۰۰	۳۳۲
۱۶	آن مرد که از او پرس سؤال کرد	۲۲	۴۰۰-۳۹۸
۱۷	بایزید و زنار بستن او	۱۷۷	۴۰۲

جدول شماره ۲: حکایات مشترک تذکرة الأولیا و اسرارنامه

شماره	نام حکایت	شماره صفحه تذکرة الأولیا	شماره صفحه اسرارنامه
۱	سربردگان جام به دست	۱۴۵	۳۶
۲	بوی بریانی	۲۵۶	۵۲
۳	فروختن چهل حج به یک نان	۳۱۳	۷۱

جدول شماره ۳: حکایات مشترک تذکرة الأولیا و منطق الطیر

شماره	نام حکایت	شماره صفحه تذکرة الأولیا	شماره صفحه منطق الطیر
۱	دیدار عمر با او پس قرنی	۱۸	۴۳-۴۲
۲	بایزید بسطامی در درگاه حق	۱۵۷-۱۵۶	۱۲۹-۱۲۸
۳	رفتن رابعه به خانه کعبه	۶۳-۶۲	۱۴۴-۱۴۳
۴	راهزن ایمان	۶۶	۱۷۶-۱۷۵
۵	شبلی و دردمند	۱۷۲	۱۹۰-۱۸۹

۶	شبلی و خلعت امیر	۱۸۱	۲۲۵-۲۲۴
۷	احمد حنبل و بشر حافی	۱۰۸	۲۳۶
۸	غازی و کافر	۱۸۵	۲۴۰-۲۳۸
۹	شبلی و جنید	۱۲	۲۲۲-۲۲۱
۱۰	واسطی در گورستان جهودان	۳۶۷	۲۵۰-۲۴۸
۱۱	جواب بایزید به نکیر و منکر	۱۷۸	۲۵۱-۲۵۰
۱۲	شیخ مهنة و درد طلب	۳۲۷	۲۹۲-۲۹۱
۱۳	دری که هرگز بسته نبود	۶۸	۲۹۳

جدول شماره ۴: حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مصیبت‌نامه

شماره	نام حکایت	شماره صفحه تذکرة الأولیا	شماره صفحه مصیبت‌نامه
۱	سبب مهتری حسن	۲۷	۵۱-۴۹
۲	تعبیر خواب مرید بایزید	۱۷۸	۱۰۳-۱۰۲
۳	سفیان ثوری و در قفس کردن بلبل	۱۹۶-۱۹۵	۱۱۳-۱۱۱
۴	گفت‌وگوی شقیق و هارون الرشید	۱۹۹-۱۹۸	۱۱۸-۱۱۷
۵	ذوالنون و گبر	۱۲۴-۱۲۳	۱۲۸-۱۲۷
۶	ذوالنون و مرید پاکباز	۱۲۲-۱۲۱	۱۴۰-۱۳۸
۷	احمد خضرویه	۲۹۱-۲۹۰	۲۰۴-۲۰۳
۸	جنید و دزد	۱۸	۲۲۵-۲۲۴
۹	مراقبه رابعه در بهار	۶۸	۳۳۴-۳۳۳
۱۰	سخن گفتن شیخ نصرآبادی با خانه کعبه	۳۱۳-۳۱۲	۳۳۵-۳۳۴
۱۲	شبلی و قسمت کردن جوز	۱۷۳-۱۷۲	۲۴۵
۱۲	درد درمان‌ناپذیر شبلی	۱۶۳	۲۶۳-۲۶۲
۱۳	ابراهیم ادهم و خانه شیطان	۱۰۲	۳۲۵-۳۲۴
۱۴	فروش چهار حج به یک آه	۱۹۱	۳۷۹-۳۷۸
۱۵	دوری کردن بایزید از سگ	۱۴۶-۱۴۵	۳۷۸-۳۷۷
۱۶	نماز ابراهیم ادهم	۹۵	۳۹۶
۱۷	بوعلی دقاق و مرید مشتاق	۱۹۱-۱۹۰	۴۰۵
۱۸	گوهر آشنایی	۱۶۱	۴۳۸

جدول شماره ۵: تعداد حکایات مثنوی‌های عطار و اشتراک آنها با تذکرة الأولیا

نام مثنوی	تعداد حکایات	تعداد حکایات مشترک با	درصد حکایات مشترک
-----------	--------------	-----------------------	-------------------

	تذکرة الأولیا		
مصیبت‌نامه	۳۵۶	۱۸	۵٪
الهی‌نامه	۲۵۱	۱۷	۶٪/۸
منطق‌الطیر	۱۸۵	۱۳	۷٪
اسرارنامه	۹۷	۳	۳٪

۲-۲ بیش‌متنیت

ژنت در تعریف بیش‌متنیت می‌گوید: «هر رابطه‌ای که موجب پیوند میان یک متن با متن پیشین باشد چنانکه این پیوند از نوع تفسیری نباشد» (Genette, 1977: 5)؛ به عبارت دیگر، بیش‌متنیت شامل هر نوع رابطه‌ای است که متن «ب» را به متن «الف» پیوند بزند؛ بنابراین «بیش‌متن (هیپرتکس) متنی است که از یک متن پیشین (پیش‌متن) در جریان یک فرایند دگرگون‌کننده ناشی شده باشد» (نامورمطلق، ۱۳۸۶: ۹۵). ژنت بیش‌متنیت را به دو دسته کلی تقسیم می‌کند: ۱) همانگونگی (تقلید)؛ ۲) تراگونگی (دگرگونی و تغییر).

۱-۲-۲ همانگونگی (تقلید)^۲

هدف همانگونگی تغییر نیست و اساس کار حفظ متن اصلی است. «یکی از دو رابطه مهم میان بیش‌متن و پیش‌متن همانگونگی یا تقلید است. در تقلید نیت مؤلف بیش‌متن، حفظ متن نخست در وضعیت جدید است. ناگفته پیداست که هیچ تقلیدی بدون دگرگونی و هیچ دگرگونی بدون تقلید وجود ندارد؛ بنابراین سخن از تقلید و دگرگونی محض نیست؛ بلکه جداسازی این دو براساس نسبت امکان‌پذیر می‌باشد» (همان: ۱۲۹)؛ به عبارت دیگر، بیش‌متنیت حاصل اقتباس است، نه برگرفتن محض؛ یعنی در بیش‌متن یا دخل و تصرف صورت نمی‌گیرد یا تغییرات چنان اندک است که به نظر هدفمند نمی‌آید. عطار نیز در تذکرة الأولیا و مثنوی‌هایش بر آن بوده است تا حکایات خود را در وضعیت جدید حفظ کند. می‌توان همانگونگی را در تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار از نظر حوادث، شخصیت، مکان و درون‌مایه بررسی کرد. در جدول‌های ذیل هر چهار رکن یادشده در تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار بررسی شده است و سپس مناسبات میان آنها ارائه می‌شود.

جدول شماره ۶: همانگونگی حکایات تذکرة الأولیا و الهی‌نامه

شماره	حادثه	شخصیت	مکان	درون‌مایه
۱	+	+	×	+
۲	+	-	×	+
۳	+	-	×	+
۴	+	+	-	+
۵	+	+	+	+
۶	+	+	+	+
۷	+	+	-	+
۸	+	-	+	+
۹	+	±	+	±

+	-	+	+	۱۰
+	-	+	+	۱۱
+	+	+	+	۱۲
+	+	±	+	۱۳
+	×	+	+	۱۴
+	×	+	+	۱۵
+	+	+	+	۱۶
+	-	+	+	۱۷

جدول شماره ۷: همانگونگی حکایات تذکرة الأولیا و اسرارنامه

شماره	حادثه	شخصیت	مکان	درون مایه
۱	+	+	×	+
۲	+	-	×	+
۳	+	-	×	+

جدول شماره ۸: همانگونگی حکایات تذکرة الأولیا و منطق الطیر

شماره	حادثه	شخصیت	مکان	درون مایه
۱	+	±	×	+
۲	+	+	+	+
۳	+	+	+	+
۴	+	+	+	+
۵	+	+	×	+
۶	+	±	-	+
۷	+	+	×	+
۸	+	±	×	+
۹	+	±	×	+
۱۰	+	+	+	+
۱۱	+	+	×	+
۱۲	+	±	×	+
۱۳	+	±	×	+

جدول شماره ۹: همانگونگی حکایات تذکرة الأولیا و مصیبت‌نامه

شماره	حادثه	شخصیت	مکان	درون‌مایه
۱	+	+	-	+
۲	+	+	×	+
۳	+	±	-	+
۴	+	±	-	+
۵	+	+	+	+
۶	+	+	×	+
۷	+	+	+	+
۸	+	+	+	+
۹	+	±	+	+
۱۰	+	+	+	+
۱۱	+	+	×	+
۱۲	+	+	-	+
۱۳	+	+	-	+
۱۴	+	+	×	+
۱۵	+	+	-	+
۱۶	+	+	×	+
۱۷	+	+	+	+
۱۸	+	+	×	+

در همه حکایات مشترک میان تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار، حادثه و درون‌مایه عیناً تکرار شده است و آنچه در این حکایات تغییر کرده دو رکن شخصیت و مکان است. در جدول شماره ده، همانگونگی شخصیت و مکان نشان داده می‌شود.

جدول شماره ۱۰: همانگونگی شخصیت و مکان در مجموع حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار

نام اثر	شخصیت	مکان
الهی‌نامه	۷۶٪/۴	۲۹٪/۴
اسرارنامه	۳۳٪/۳	-
منطق‌الطیر	۵۳٪/۸	۳۰٪/۷
مصیبت‌نامه	۸۳٪/۳	۳۳٪/۳

بیشترین درصد همانگونگی
بیشترین درصد همانگونگی

چنانکه می‌بینیم،
شخصیت ۸۳/۳ درصد و

مکان ۳۳/۳ درصد است که هر دو متعلق به تذکرة الأولیا با مصیبت‌نامه است. بعد از مصیبت‌نامه، حکایات الهی‌نامه بیشترین فراوانی را از نظر تقلید یا همانگونی با حکایات تذکرة الأولیا دارد؛ البته از نظر مکان، حکایات منطق‌الطیر همانگونی بیشتری با حکایات تذکرة الأولیا دارد. به نظر می‌رسد در حکایات عرفانی به دلیل جنبه مثالی که دارند، رکن مکان اهمیت چندانی ندارد. سومین اثر از نظر همانگونی با تذکرة الأولیا، منطق‌الطیر و چهارمین اثر اسرارنامه است. چنانکه می‌بینیم در هیچ‌یک از حکایات مشترک تذکرة الأولیا و اسرارنامه مکان به دلیل اهمیت‌نداشتن، ذکر نشده است.

۳-۲ تراگونی (تغییر)

تغییر بیش‌متن ممکن است اندک یا بسیار باشد. «تغییر و دگرگونی می‌تواند داری انواعی باشد. یعنی تغییر یک متن برای ایجاد و خلق متن دیگر می‌تواند به اشکال گوناگون میسر شود. این تراگونی همچنین می‌تواند از منظرهای متفاوت و با ملاک‌های گوناگونی نگریسته شود و براساس آن می‌توان انواع تراگونی را از هم متمایز کرد» (نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۹۷). تراگونی را از دو دیدگاه کمی و محتوایی تقسیم‌بندی کرده‌اند؛ از دیدگاه کمی به کاهشی و افزایشی و از دیدگاه محتوایی به جابه‌جایی (جانشینی) تقسیم می‌شود.

۳-۲-۱ جابه‌جایی

«گاهی متن «ب» همان عناصر متن «الف» را به‌شیوه‌ای نوین و دگرشده نشان می‌دهد که از آن به دگرگونی از گونه جابه‌جایی یاد می‌شود. هدف نویسنده در این شیوه، نگهداری متن نخست در وضعیت جدید است» (Allen, 2001: 121). برخی از جابه‌جایی‌ها عبارت است از: ترجمه؛ تبدیل نثر به شعر؛ تبدیل شعر به نثر؛ تغییر وزن؛ تغییرات سبک؛ تغییر مکان؛ تغییر شخصیت؛ تغییر زمان؛ تغییر لفظ؛ تغییر نوع جمله و... .

روابط بینامتنی در میان تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار از نظر حادثه و درون‌مایه، کاملاً حفظ شده است. عمده‌ترین جابه‌جایی صورت گرفته در این فرایند، تبدیل نثر به نظم و یا نظم به نثر است. جابه‌جایی صورت گرفته در تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار را می‌توان در تغییر شخصیت، مکان، لفظ و نوع جمله بررسی کرد. در ادامه به ترتیب، این جابه‌جایی در مثنوی‌های عطار در مقایسه با تذکرة الأولیا بررسی می‌شود.

در حکایات شماره «دو و سه» از الهی‌نامه و «دو و سه» از اسرارنامه و «هشت و نه و سیزده» از منطق‌الطیر، نام همه شخصیت‌ها تغییر یافته است. یعنی در الهی‌نامه ۱۱/۷ درصد، در اسرارنامه ۶۶/۶ درصد، در منطق‌الطیر ۳۰/۷ درصد شخصیت‌ها جابه‌جا شده است. در حکایات شماره «پانزده» از الهی‌نامه، «یک» از اسرارنامه، «پنج» از منطق‌الطیر، «یک و سه و چهار و نه» از مصیبت‌نامه نام بعضی شخصیت‌ها یکسان و نام بعضی دیگر از شخصیت‌ها جابه‌جا شده است. یعنی در الهی‌نامه ۵/۸ درصد، در اسرارنامه ۳۳/۳ درصد، در منطق‌الطیر ۷/۶ درصد و در مصیبت‌نامه ۲۲/۲ درصد جابه‌جایی برخی از شخصیت‌ها صورت گرفته است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که بیشترین جابه‌جایی شخصیت در میان تذکرة الأولیا و اسرارنامه انجام شده است.

درباره جابه‌جایی مکان باید گفت که در میان حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های اسرارنامه و منطق‌الطیر جابه‌جایی مکان صورت نگرفته است. در حکایات مصیبت‌نامه و تذکرة الأولیا جابه‌جایی مکان فقط در حکایت شماره دوازده انجام شده است؛ به این صورت که در تذکرة الأولیا مکان بیمارستان است و در مصیبت‌نامه دیوانه‌جا که با توجه به شرایط آن زمان تفاوت چندانی با هم ندارد. بیشترین جابه‌جایی مکان مربوط به حکایات‌های

تذکرة الأولیا و الهی‌نامه است که در حکایات شماره «چهار، هفت، ده، یازده» رخ داده است. نوع دیگر از جابه‌جایی، تغییر لفظ است که جداگانه در مثنوی‌ها و تذکرة الأولیا بررسی می‌شود.

۲-۳-۱ الهی‌نامه: در حکایت شماره سه، در تذکرة الأولیا برای بیان دلیل ریختن قطرات خون شبلی بر زمین می‌گوید: «یک بار پای او به سنگ بشکستند»؛ اما در حکایت الهی‌نامه می‌گوید: «چنان بر نیستان زد خویشتن را». در حکایت تذکرة الأولیا خون از پای شبلی می‌چکد و بر زمین نقش الله بسته می‌شود؛ اما در حکایت الهی‌نامه خون از سینۀ شبلی می‌چکد و بر سر هر نی، الله نوشته می‌شود. در حکایت شماره شش، در تذکرة الأولیا عبارت «نقل است که» ذکر شده است؛ اما در حکایت الهی‌نامه، عبارت «چنین گفتند» آمده است. همچنین در تذکرة الأولیا چهار دانگ و در الهی‌نامه یک درم ذکر شده است. در حکایت شماره نه، صفت جگرسوز جانشین موصوف خودش، یعنی رابعه شده است. در حکایت شماره ده، صفت استاد مطلق، جانشین حسن شده است. در حکایت شماره دوازده، عطار در تذکرة الأولیا، شمعون را گبر هفتادساله یاد کرده است و در بیت دوم همین حکایت از مثنوی الهی‌نامه یک بار هشتاد سال و بار دیگر در بیت سوم همین حکایت، هفتاد سال گفته است که احتمالاً سهو نساخ است. در غیر این صورت، نشان می‌دهد که بحث تعداد سال برای عطار مطرح نبوده و درون‌مایۀ حکایت برای او ارزش و اهمیت بیشتری داشته است. در حکایت شماره «چهارده و هفده»، در تذکرة الأولیا، قهرمان حکایت بایزید است و در الهی‌نامه به کنایه مرد بسطام ذکر شده است. در حکایت شماره شانزده، صفت «پاک‌جانی» جانشین موصوف محذوف شده است.

۲-۳-۱/۲ سرارنامه: در سرارنامه جابه‌جایی لفظ صورت نگرفته است.

۲-۳-۱/۳ منطق‌الطیر: در حکایت شماره یک، در تذکرة الأولیا فاروق می‌گوید: خلافت را به یک نان می‌فروشد؛ اما در منطق‌الطیر می‌گوید خلافت را به دیناری می‌فروشد. در حکایت شماره دو، واژه گدا جانشین واژه ناشسته‌رو در حکایت تذکرة الأولیا شده است. در حکایت شماره شش، در تذکرة الأولیا نقل است که: «مگر امیر را عطسه‌ای آمد. به آستین جامۀ خلعت، دهن و بینی پاک کرد»؛ اما در حکایت منطق‌الطیر می‌گوید: «گرد ره بر روی او بنشسته بود/ به آستین خلعت آن بستر زد». در حکایت شماره یازده، عطار در منطق‌الطیر، نکیر و منکر را به کنایه دو نامدار گفته است.

۲-۳-۱/۴ مصیبت‌نامه: در حکایت شماره هفت، در تذکرة الأولیا می‌گوید: صد و پنجاه دینار؛ اما در مصیبت‌نامه می‌گوید: صد دینار زر. در حکایت شماره پانزده، در تذکرة الأولیا، یک خم و در مصیبت‌نامه، دو خم ذکر شده است.

با توجه به این داده‌ها، بیشترین جابه‌جایی‌های صورت گرفته در لفظ به ترتیب مربوط به الهی‌نامه، منطق‌الطیر و سپس مصیبت‌نامه است. در مثنوی سرارنامه جابه‌جایی لفظ صورت نگرفته است.

آخرین گونه جابه‌جایی در تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار در جابه‌جایی انواع جمله است. در حکایت شماره پنج از الهی‌نامه، جمله پرسشی که در تذکرة الأولیا آمده، چنین است: «چنین بندی گران بر پای تو نهاده‌اند، چه جای نشاط است؟» در الهی‌نامه جمله ندایی «به پاسخ واسطی گفت ای ز ره دور/ میان بند مانده شاد و مسرور» ذکر شده است. در حکایت شماره سیزده منطق‌الطیر، عطار در تذکرة الأولیا در یک جمله خبری می‌گوید: «هر که دری کوبد، عاقبت باز شود»؛ اما در منطق‌الطیر در جمله انشایی می‌گوید: «کای خدا آخر دری بر من گشای».

در پایان این بحث می‌توان نتیجه گرفت که از میان انواع جابه‌جایی صورت گرفته در میان تذکرة الأولیا و

مثنوی‌های عطار، بیشترین جابه‌جایی مربوط به جابه‌جایی شخصیت است.

۲-۳-۲ کاهش

«گاهی دگرگونی‌ها در متن "ب" همراه با کاهش متن "الف" است» (Allen, 2001: 121). در بحث مدّ نظر ما کاهش شامل آن دسته از حکایات است که متن منظوم نسبت به تذکرة الأولیا کوچک‌تر شده است و این کوچک‌شدن براساس قاعده کاهش یا حذف صورت گرفته است. کاهش یا حذف می‌تواند هم در لفظ و هم در مضمون باشد؛ چنانکه برای حکایات منظوم الفاظ کمتری به کار برده شود و یا نکته یا نکاتی مهم در حکایت متن منظوم حذف شده باشد. چون در سطرهای قبل به بحث شخصیت و مکان به‌طور کامل پرداخته شد، چنانکه شخصیت یا مکانی در متن منظوم کاسته یا افزوده شده باشد، بدان پرداخته نمی‌شود. در ادامه جداگانه کاهش در مثنوی‌های عطار در مقایسه با تذکرة الأولیا بررسی می‌شود:

۲-۳-۲-۱ الهی‌نامه: در حکایات شماره «هفت، نه، ده، دوازده، سیزده» در تذکرة الأولیا، عبارت «نقل است که» یا «گویند» آمده؛ اما در حکایات الهی‌نامه این عبارات حذف شده است. در حکایات شماره هشت و هفده، در تذکرة الأولیا ابتدا یک مقدمه آمده؛ اما این مقدمه در حکایات الهی‌نامه حذف شده است. در حکایت شماره ده، در تذکرة الأولیا میان حسن و حبیب و همچنین در حکایت شماره دوازده از الهی‌نامه، میان حسن بصری و شمعون و نیز در حکایت شماره سیزده در الهی‌نامه، میان ابراهیم ادهم و خضر گفت‌وگویی صورت گرفته است؛ اما همه این گفت‌وگوها در حکایات الهی‌نامه حذف شده است و حکایات تذکرة الأولیا طول و تفصیل بیشتری دارند. حکایت شماره شانزده، در تذکرة الأولیا به داستان‌گویی نزدیک‌تر است و جزئیات را هم ذکر کرده است؛ مانند «زرد شده و چشم در مغاک افتاده» که این جزئیات در الهی‌نامه حذف شده است. حکایت شماره هفده، دو حکایت در تذکرة الأولیا و الهی‌نامه فقط از نظر مضمون مشترک هستند.

۲-۳-۲-۲ سرانامه: در حکایت شماره سه، در تذکرة الأولیا عبارت «نقل است که» آمده؛ اما در سرانامه حذف شده است. همچنین در تذکرة الأولیا ذکر شده است که: «در مکه سگی دید گرسنه و تشنه و ضعیف گشته و شیخ چیزی نداشت که به وی بدهد یکی بیامد و آن چهل حج را بخرد به یک تانان و گواه برگرفت و شیخ آن نان به سگ داد». حکایت تذکرة الأولیا به داستان‌پردازی نزدیک شده و به توصیف پرداخته است؛ زیرا توصیف می‌تواند داستان را باورپذیر کند. این توصیف در حکایت سرانامه حذف شده است؛ در حکایت شماره دو نیز اینگونه است. در این حکایت در تذکرة الأولیا، عبارات کنایی از قبیل «کاردش به استخوان رسید» آمده؛ اما در حکایت سرانامه حذف شده است.

۲-۳-۲-۳ منطق‌الطیر: در حکایات شماره «چهار، هشت، ده»، در تذکرة الأولیا، عبارت «نقل است که» آمده؛ اما در حکایات منطق‌الطیر حذف شده است. در حکایت شماره یک، در تذکرة الأولیا مقدمه‌ای همراه با توصیف ذکر شده است: «چون فاروق اویس را دید - گلیمی شتری پوشیده و سر و پای برهنه، توانگری هژده هزار عالم در تحت آن گلیم - فاروق دل از خود و خلافت برگرفت»؛ این عبارت در منطق‌الطیر حذف شده است؛ در حکایت شماره شش نیز در تذکرة الأولیا اینگونه است. در حکایت شماره چهار نیز در تذکرة الأولیا، عبارت «که نه به تعلیم بوده باشد و نه به شنیده» آمده، همین عبارت در قالب الفاظ کمتر در حکایت منظوم منطق‌الطیر چنین نقل شده است: «بر کسی نه خوانده‌ای نه دیده‌ای». در حکایات شماره شش و سیزده نیز این کاهش لفظ نسبت به تذکرة الأولیا دیده

می‌شود. در حکایات شماره «چهار، شش، سیزده»، در تذکرة الأولیا به ترتیب دلیل فتوح، مکاشفه و قبض آمده؛ اما در حکایات منطق‌الطیر این دلایل حذف شده است. حکایت شماره سه در تذکرة الأولیا داستان وار و با اطناب است. در این میان، سخنانی که خداوند خطاب به رابعه می‌گوید و همچنین سخنان هاتف به رابعه، همگی در حکایت منطق‌الطیر حذف شده است.

۲-۳-۲-۴ مصیبت‌نامه: در حکایات شماره «شش، سیزده، هفده»، در تذکرة الأولیا عبارت «نقل است که» آمده؛ اما در حکایات مصیبت‌نامه حذف شده است. در حکایت شماره سه، در تذکرة الأولیا سبب بی‌تابی مرغ و دلیل آمرزش سفیان اینگونه بیان شده است: «مرغک خود را بدان خاک می‌زد تا از گور آواز آمد که: حق - تعالی - سفیان را بیمارزید سبب شفقتی که بر خلق داشت». همچنین در حکایت شماره دو، در تذکرة الأولیا دلایلی آمده است مبنی بر اینکه چرا بوموسی در ابتدا تعبیر خوابش را نمی‌دانست؛ اما این دلایل به سبب بی‌اهمیت بودن، در مصیبت‌نامه حذف شده است. حکایات شماره چهار و دوازده، در تذکرة الأولیا کامل‌تر و به تبع طولانی‌تر است؛ اما در مصیبت‌نامه فقط بخشی از حکایت ذکر شده است.

از میان پنجاه و یک حکایت مشترک بین تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار، مثنوی‌های عطار در چهل و دو حکایت نسبت به تذکرة الأولیا کاهش داشته است. از این میان در دوازده حکایت (حکایت‌های دو، سه، چهار، چهارده، پانزده از الهی‌نامه؛ حکایت پنج از منطق‌الطیر؛ حکایت‌های هفت، هشت، نه، ده، چهارده، پانزده از مصیبت‌نامه) فقط در حکایات تذکرة الأولیا عبارت «نقل است که» آمده و این عبارت در حکایت‌های مثنوی‌های عطار حذف شده است و بقیه حکایت تکرار شده است. «می‌توان گفت ایجاد این تفاوت به این دلیل است که در تذکرة الأولیا که متنی منثور است، خواننده به هنگام مطالعه حکایت در روبه‌رو شدن با عبارت «نقل است» مستند بودن حکایت را درک می‌کند و گویا عطار براساس اطلاعات مکتوب یا شفاهی پیش از خود این حکایت را نقل کرده است و این نکته سبب جلب اطمینان خواننده می‌شود» (روضاتیان، ۱۳۹۶: ۱۰۱)؛ اما در مثنوی‌های عطار «حذف عبارتی که نشان از منقول بودن حکایت است، سبب اثرگذاری بیشتر بر خواننده می‌شود و خواننده احساس می‌کند که سخن را از زبان عطار به عنوان راوی اصلی می‌شنود و سبب می‌شود مخاطب ارتباط مناسب‌تری با مفهوم برقرار کند» (همان: ۱۰۲).

۲-۳-۲ افزایش

در روابط بین‌متنی گاهی لفظ و گاهی مضمون افزایش می‌یابد. «به باور ژنت توسعه و گسترش نمی‌تواند جداگانه دیده شوند و آن زمانی است که یک موتیف در متن الف وجود داشته باشد و در متن ب گسترش یابد؛ این گسترش همراه با شاخ و برگ و ریزه کاری‌های ظریف‌تری است» (رستمی، ۱۳۹۵: ۱۳۷). در حکایت‌های بحث‌شده ما، منظور از افزایش این است که حکایت‌های متن منظوم، از حکایات تذکرة الأولیا بیشتر شده است؛ چنانچه برای حکایت‌های منظوم الفاظ بیشتری به کار رفته و نیز نکته یا نکاتی به متن منظوم افزوده شده باشد، جداگانه مطرح شده است:

۲-۳-۲-۱ الهی‌نامه: در حکایت شماره شش، صفت‌های «شیخ مدرس»، «پاک»، «گرم‌رو» ذکر شده؛ اما این صفات در تذکرة الأولیا نیامده است. در حکایات شماره «یک، دو، چهار، پنج، نه، ده، دوازده، سیزده، چهارده، پانزده، شانزده، هفده» نیز صفت یا صفت‌هایی ذکر شده که هیچ‌کدام از این صفات در تذکرة الأولیا نیامده است. در حکایت شماره یک، قید «هرگز» به کار رفته است، در حکایت تذکرة الأولیا چنین قیدی نیست. در حکایت شماره

چهار و نه نیز قید یا قیدهایی ذکر شده که در حکایات تذکرة الأولیا به کار نرفته است. در حکایت شمارهٔ دو، در تذکرة الأولیا آمده است که «عاشق او شده او را نادیده»؛ اما در حکایت الهی‌نامه در قالب الفاظ بیشتر می‌گوید: «نبود او عاشقش از روی دیدن/ ولیکن عاشقش بود از شنیدن»؛ در حکایت شمارهٔ یک الهی‌نامه نیز همینطور است. در حکایت شمارهٔ هفت الهی‌نامه، حال دیوانه چنین وصف شده است: «لبش پر خنده جانش پُر آتش/ سرش از بادۀ دیوانگی خوش»؛ این توصیف در تذکرة الأولیا ذکر نشده است؛ در حکایات شمارهٔ «دو، چهار، ده» نیز اینگونه است. در حکایت شمارهٔ دو، عبارت کنایی «پشت دست خایان» ذکر شده؛ اما چنین عبارتی در حکایت تذکرة الأولیا به کار نرفته است. در حکایت شمارهٔ دوازده، اغراق می‌کند و می‌گوید: «جهانی خلق گرد آمد به خاکش»؛ این اغراق در حکایت تذکرة الأولیا ذکر نشده است. در حکایات شمارهٔ دو و نه نیز چنین اغراق‌هایی آمده است. در حکایت شمارهٔ دو، زمان و مکان مشخص است: «حالی در قصری سخت عالی این مهمانی برگزار شده است»؛ اما در حکایت تذکرة الأولیا سخن از زمان و مکان برگزاری مهمانی نیست. در حکایت شمارهٔ هشت نیز زمان مشخص است؛ اما در تذکرة الأولیا، زمان مشخص نشده است. در حکایت شمارهٔ چهار، حسن بصری در دو بیت توضیحاتی به رابعه می‌دهد که آن مطالب در تذکرة الأولیا نیامده است. در حکایت شمارهٔ پنج که سخن از «در خشم شدن آدم» است، عطار در حکایت الهی‌نامه، مطلب را ادامه می‌دهد و آدم به حوا می‌گوید: «دگر باره شدی مغرور تلبیس»، «که خواهی سوخت ما را دگر بار»؛ این مطالب در تذکرة الأولیا نیامده است. در حکایت شمارهٔ ده حسن دلیل کرامت حبیب را می‌پرسد؛ این سؤال در حکایت تذکرة الأولیا ذکر نشده است. در حکایت شمارهٔ دوازده، حدیث نفس حسن بصری ذکر شده است که برای راضی کردن خودش می‌خواهد به عیادت شمعون برود؛ اما در حکایت تذکرة الأولیا این حدیث نفس ذکر نشده است. در حکایت شمارهٔ شانزده نیز تقریباً چنین است. در حکایت شمارهٔ چهارده، در الهی‌نامه مجازاً می‌گوید: «که خورد او شربتی پاک و مقدس»؛ اما در حکایت تذکرة الأولیا می‌گوید: «قدحی خورد». در حکایت شمارهٔ شانزده در الهی‌نامه تشبیه به کار رفته است و در حکایت تذکرة الأولیا تشبیه دیده نمی‌شود. در حکایت شمارهٔ سیزده نیز اینگونه است.

۲-۳-۲/سرانامه: در حکایت شمارهٔ «یک، دو، سه» اصل حکایت در تذکرة الأولیا کوتاه است؛ اما در سرانامه با طول و تفصیل بیشتری بیان شده است. در حکایت شمارهٔ یک، در تذکرة الأولیا ضمیر «او» جانشین خداوند شده و در حکایت سرانامه صفت «سلطان نکونام» به کار رفته است. در حکایت شمارهٔ دو، نفس با صاحبش سخن می‌گوید: «که چون شد شصت سال از بهر الله/ ازین بریان مرا یک لقمه‌ای خواه»؛ این عبارات در حکایت تذکرة الأولیا نیامده است. در همین حکایت، در تذکرة الأولیا می‌گوید: «در رفتم یکی را دیدم داغش می‌کردند»؛ در حکایت سرانامه با تفصیل بیشتر می‌گوید: «بزد در تا در زندان گشادند/ یکی را داغ بر ران می‌نهادند». در حکایت شمارهٔ سه سرانامه، دلیل فروختن حج را سگ گرسنه می‌داند؛ اما در حکایت سرانامه دلیل فروختن حج را افزون‌بر وجود سگ، عجبی می‌داند که در وجود شیخ است.

۲-۳-۳/منطق الطیر: در حکایت شمارهٔ دو، هاتف بایزید را با صفت «حیران راه» خطاب قرار می‌دهد؛ این صفت در حکایت تذکرة الأولیا ذکر نشده است. در حکایات شمارهٔ «یک، سه، هشت، ده، یازده» نیز صفت یا صفاتی به کار رفته که در تذکرة الأولیا نیامده است. حکایت شمارهٔ دو، در تذکرة الأولیا مختصر و در پنج سطر نقل شده؛ اما حکایت منطق الطیر مفصل و در چهل و هفت بیت آمده است. در حکایت شمارهٔ سه سخن از احساسات رابعه است؛

اما این احساس در *تذکرة الأولیا* بیان نشده است. در حکایت شماره پنج نیز چنین است. در حکایت شماره هفت، در *منطق الطیر* قید «نیک‌نیک» ذکر شده است. این قید در حکایت *تذکرة الأولیا* نیامده است. در حکایات شماره هشت و ده نیز چنین است. در حکایت شماره هفت، ابتدا مقدمه‌ای ذکر می‌شود. این مقدمه در حکایت *تذکرة الأولیا* ذکر نشده است؛ در حکایت شماره یازده نیز اینگونه است. در حکایت شماره هشت در *منطق الطیر* در چهار بیت، غازی نصیحت می‌شود؛ ولی در حکایت *تذکرة الأولیا* به این نصایح اشاره نشده است. در حکایت شماره ده در *منطق الطیر*، واسطی با خود می‌گوید این سخن را که جهودان معذورند، نباید کسی بشنود. در حکایت *تذکرة الأولیا* از این حدیث نفس و محافظه‌کاری واسطی سخنی گفته نشده است. حکایت شماره یازده، در *تذکرة الأولیا* مختصر و در سه سطر بیان شده است؛ حکایت *منطق الطیر* مفصل و در پانزده بیت نقل شده است. در حکایت شماره دوازده عطار در *منطق الطیر* توضیح می‌دهد که خرقانی، پیر را در چه حالی دیده است؛ اما در حکایت *تذکرة الأولیا* بدان اشاره نشده است.

۲-۳-۴ مصیبت‌نامه: در حکایت شماره شش *مصیبت‌نامه* پیامبر (ص) به آفتاب تشبیه شده است. این تشبیه در حکایت *تذکرة الأولیا* ذکر نشده است. در حکایات شماره دو و سیزده نیز تقریباً چنین است. در حکایت شماره سه، در *تذکرة الأولیا* حال مرغ را چنین توصیف می‌کند: «فریاد می‌کرد و می‌طپید»؛ در حالی که در *مصیبت‌نامه* می‌گوید این مرغ ممتحن بود و بی‌خویشتن خود را بر قفس می‌زد و از پیش و پس می‌دوید و در جست‌وجوی عالم بیرون از قفس بود. در حکایت شماره چهار *مصیبت‌نامه* نیز حال هارون‌الرشید توصیف شده است؛ اما این توصیف در حکایت *تذکرة الأولیا* وجود ندارد. در حکایات شماره «دو، سه، پنج، یازده» *مصیبت‌نامه* نیز اینگونه است. در حکایت شماره چهار *مصیبت‌نامه* ضرب‌المثل «کز نشین با من بگو این راست تو» به معنی اظهار صداقت و راست‌گویی در هر موقعیتی بیان شده است. این ضرب‌المثل در حکایت *تذکرة الأولیا* ذکر نشده است. در حکایت شماره یازده *مصیبت‌نامه*، صفت‌های «دردناک» و «شوریده‌جان» به کار رفته؛ اما این صفت‌ها در حکایت *تذکرة الأولیا* ذکر نشده است. در حکایات شماره «چهار، پنج، شش، هفت، هشت، دوازده، چهارده، پانزده، هفده» نیز چنین است. عطار در حکایت شماره سه *مصیبت‌نامه* در بیت چهارم در نتیجه‌گیری می‌گوید: «با پریدن هر که را بیگانگی است/ نیست بلبل او مرغ خانگی است»، این نتیجه‌گیری در حکایت *تذکرة الأولیا* ذکر نشده است. در حکایت شماره پانزده در *مصیبت‌نامه* برای سخن بایزید که به سگ پیشنهاد می‌دهد که ظاهر پلید سگ با باطن پلید بایزید جمع شود، در یک بیت، مثالی می‌آورد و می‌گوید: «گر دو آب نجس بر هم شود/ چون به دو قله رسد محرم شود»؛ این مثال در حکایت *تذکرة الأولیا* نیامده است. در حکایت شماره هجده، در *تذکرة الأولیا*، جنید دلیل نبخشیدن «گوهر آشنایی» را چنین بیان می‌کند: «قدرش ندانی»؛ اما در حکایت *مصیبت‌نامه* دو دلیل ذکر می‌کند: (۱) قدرشناسی؛ (۲) خودپرستی. در حکایت شماره ده *مصیبت‌نامه* با اغراق می‌گوید: «صد جهان مردم چو حیرانی ز تو»؛ این اغراق در حکایت *تذکرة الأولیا* نیامده است. در حکایات شماره «پانزده، شانزده، هجده» نیز چنین است. در حکایت شماره شانزده *مصیبت‌نامه* قیده‌های «حالی» و «سخت» ذکر شده که این قیدها در *تذکرة الأولیا* نیامده است. در حکایت شماره ده نیز اینگونه است.

۳- نتیجه‌گیری

به‌طور کلی پنجاه و یک حکایت مشترک بین تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار وجود دارد. از این میان، هفده حکایت مشترک با الهی‌نامه، سه حکایت مشترک با اسرارنامه، سیزده حکایت مشترک با منطق‌الطیر و هیجده حکایت مشترک با مصیبت‌نامه وجود دارد. از میان پنج نوع تقسیم‌بندی که ژنت ارائه می‌دهد، بینامتنیت و بیش‌متنیت بیش از دیگر روابط، نشان‌دهنده روابط بینامتنی این متون است. با فرض پذیرش پیش‌متنی تذکرة الأولیا و بیش‌متنی مثنوی‌های عطار، آثار یادشده با رویکرد بیش‌متنیت بررسی شد. عطار از هر دو نوع بیش‌متنیت - یعنی تقلید (همانگونگی) و تراگونگی (تغییر) که شامل جابه‌جایی، کاهش و افزایش است - در روابط بینامتنی تذکرة الأولیا و مثنوی‌هایش بهره برده است.

به نظر می‌رسد عطار در حکایات مشابه تذکرة الأولیا و مثنوی‌ها تعمد چندانی بر تغییرات اساسی حکایات ندارد و برخی از این تغییرات مربوط به شیوه خاص و متفاوت نظم و نثر است؛ برای مثال در نثر، فضاسازی بیشتری انجام شده و به ادبیات نمایشی نزدیک شده است؛ اما توجه عطار در مثنوی‌ها به صنایع ادبی و تشبیه و مجاز و استعاره و جوهر شعری و محدودیت‌های وزن و قافیه تاحد بسیاری او را از این هنر دور کرده است. افزایش‌های متون نظم یا به عبارتی دیگر کاهش‌های تذکره نسبت به مثنوی‌ها، در توصیفات شاعرانه‌ای از قبیل قیدها و صفات گاهی اغراق‌آمیز است. البته در همه‌جا چنین نیست؛ اما بسامد افزایش‌های اینچنین در مثنوی‌ها بیشتر است و این طبیعی است. از سوی دیگر شاعر گاهی مجبور می‌شود در شعر از حشو یا حتی کلماتی استفاده کند که در متن روایت نیست و گاهی همین موضوع باعث گسترش متن منظوم نسبت به متن منثور می‌شود. با توجه به ماهیت شعر که مبتنی بر تخیل است و به قول نظامی اکذبه احسنه، عطار در مثنوی‌ها تعمدی بر واقع‌گرایی روایات ندارد؛ اما در متن تذکرة الأولیا و ساختار و ماهیت این کتاب که مبتنی بر حقیقت‌نمایی است، کوشیده است تاحد بسیاری بر حقیقی بودن روایت صحنه بگذارد. به همین دلیل عباراتی مانند «نقل است که» و... در این متن به‌عنوان افزایشی معنی‌دار بسیار دیده می‌شود. عطار در مثنوی‌ها و تذکرة الأولیا به حفظ درون‌مایه بیش از هر چیز اهمیت داده، به همین دلیل در همه حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار حادثه و درون‌مایه عیناً تکرار شده است؛ اما بنابه دلایل فراوان گاهی شخصیت‌ها، زمان و مکان را - که در بسیاری اوقات برایش اهمیت چندانی نداشته - تغییر داده یا به‌صورت مبهم و سر بسته آورده است. به نظر می‌رسد جز در موارد اسامی خاص اعم از شخص و مکان و عباراتی مانند «نقل است که» که بیشتر خاص متون نثر است و توصیفات و غلوها و اطناب‌های شاعرانه در برخی از مثنوی‌ها، تغییرات اساسی در ماهیت و کلیت حکایات‌ها در انتقال از نثر به نظم یا برعکس، اتفاق نیفتاده است و کمابیش در همه موارد، محتوا و درون‌مایه منتقل شده است؛ عطار دست کم در این حکایات مشترک، تعمدی بر تغییرات هدف‌مند ندارد؛ زیرا برای مثال گاهی اسم‌های خاص موجود در مثنوی‌ها، در تذکرة الأولیا به‌صورت مبهم (عارفی، کسی، جایی، مکانی و...) آمده است و گاهی نیز برعکس؛ یعنی اسامی خاص موجود در تذکرة الأولیا، در مثنوی‌ها مبهم آمده است. با این همه برخی از مهم‌ترین روابط بین‌متنی این آثار چنین است:

بیشترین درصد همانگونگی شخصیت، ۸۳/۳ درصد و بیشترین درصد همانگونگی مکان، ۳۳/۳ درصد است که متعلق به حکایات مصیبت‌نامه است و سپس به‌ترتیب مربوط به الهی‌نامه، منطق‌الطیر و اسرارنامه است. بیشترین جابه‌جایی در میان تذکرة الأولیا و اسرارنامه صورت گرفته است. بیشترین جابه‌جایی لفظ ۴۷ درصد است که مربوط

به حکایات مشترک الهی‌نامه و تذکرة الأولیا است؛ سپس به ترتیب در منطق‌الطیر ۲۳ درصد و مصیبت‌نامه ۱۱ درصد است. در حکایات مشترک اسرارنامه و تذکرة الأولیا جابه‌جایی لفظ صورت نگرفته است. از میان انواع جابه‌جایی نام‌برده، بیشترین جابه‌جایی مربوط به شخصیت است.

براساس این پژوهش روشن می‌شود که سهم تراگونی نسبت به همانگونی در حکایات مشترک تذکرة الأولیا و مثنوی‌های عطار کمتر است و از میان مثنوی‌های عطار مصیبت‌نامه بیشترین وجه اشتراک را با تذکرة الأولیا دارد.

یادداشت‌ها

۱. تذکرة الأولیا، تصحیح رینولد آلین نیکلسون، ۱۹۰۵؛ الهی‌نامه، تصحیح میرکمالی خوانساری، ۱۳۵۵؛ مصیبت‌نامه، تصحیح تقی حاتمی، ۱۳۵۴؛ منطق‌الطیر، تصحیح نصرالله پورجوادی، ۱۳۷۳؛ اسرارنامه، تصحیح سیدصادق گوهرین، ۱۳۸۴.

۲. توضیح نشانه‌ها: مشترک: «+»؛ مشترک و غیرمشترک: «±»؛ غیرمشترک: «-»؛ ذکر نشده: «×».

منابع

۱. اشرف‌زاده، رضا (۱۳۷۳). تجلی رمز و روایت در شعر عطار نیشابوری، تهران: اساطیر.
۲. رستمی، فرشته (۱۳۹۵). «تکرارهای غیراخلاقی در داستان‌های دانشور برپایه دیدگاه بیش‌متنیت»، نقد ادبی، شماره ۳۵، ۱۱۹-۱۶۴.
۳. روضاتیان، سیده مریم؛ مدنی، فاطمه‌السادات (۱۳۹۶). «بررسی بینامتنی حکایات مشترک تذکرة الأولیا و منطق‌الطیر عطار نیشابوری»، ادب فارسی، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۹، ۹۵-۱۱۲.
۴. زمانی، فاطمه (۱۳۹۷). «تحلیل روابط فرامتنی و بیش‌متنی رمان راز کوه پرنده با شاهنامه»، مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، سال ۹، شماره ۲، پیاپی ۱۸، ۷۷-۹۸.
۵. شیخ‌حسینی، زینب؛ پوریزدان‌پناه کرمانی، آرزو (۱۳۹۸). «تحلیل روابط بیش‌متنی رمان کاخ ازدها با میراث متنی کهن»، نشریه زبان و ادب فارسی دانشگاه تبریز، سال ۷۲، شماره ۲۴۰، ۶۷-۸۹.
۶. صنعتی‌نیا، فاطمه (۱۳۶۹). ماخذ قصص و تمثیلات مثنوی‌های عطار، تهران: زوار.
۷. طلایی و همکاران (۱۳۹۱). «مقایسه تطبیقی منظومه لیلی و مجنون و نمایشنامه سیرانودوبرژراک روستان از منظر بیش‌متنیت ژرارژنت»، دوفصلنامه پژوهش‌های ادبیات تطبیقی، دوره ۱، شماره ۱، ۹۵-۱۱۹.
۸. عطار نیشابوری، فریدالدین محمد (۱۳۸۴). اسرارنامه، تصحیح سیدصادق گوهرین، تهران: زوار.
۹. _____ (۱۳۵۵). الهی‌نامه، تصحیح میرکمالی خوانساری، تهران: کتابفروشی اسلامیه.
۱۰. _____ (۱۹۰۵). تذکرة الأولیا، تصحیح رینولد آلین نیکلسون، تهران: زوار و اساطیر.
۱۱. _____ (۱۳۵۴). مصیبت‌نامه، تصحیح تقی حاتمی، تهران: کتابخانه مرکزی.
۱۲. _____ (۱۳۷۳). منطق‌الطیر، تصحیح نصرالله پورجوادی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۱۳. نادری، فرهاد؛ نادری، سمیه (۱۳۹۷). «کارکرد نظریه ترامتیت در کشف و واکاوی تأثیرپذیری کوش‌نامه از شاهنامه»، فصلنامه متن ادب‌شناسی ادب فارسی معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه اصفهان، سال ۵۴، دوره جدید سال ۱۰، شماره ۱، شماره پیاپی ۳۷، ۱۶۹-۱۸۷.

۱۴. نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۶). «ترامتنیت مطالعه روابط یک متن با دیگر متن‌ها»، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره

۵۶، ۸۳-۹۸.

References

1. Ashrafzadeh, R. (1994). *Manifestations of code and narrative in Attar Neishaboori's poetry*. Tehran: Asatir Publication.
2. Gerard, G. (1977). *Palimpsestes: La litterature au second degre*. Paris: Seuil.
3. Goharin, S. S. (Ed.) (2005). *Attar Neishabbori's Asrar-nameh*. Tehran: Zavvar Publication.
4. Graham, A. (2001). *Intertextuality*. London: Routledge.
5. Hatami, T. (Ed.) (1975). *Attar Neishabbori's Mosibat-nameh*. Tehran: Central Library.
6. Madani, F., Rozatiyan, M., & Najafi, Z. (2016). *A study of intertextuality in the similar anecdotes of Attar's Tazkirat al-Awliya and Masnavis based on Genette's theory*. Unpublished MA Thesis in Persian language and literature, University of Isfahan, Iran.
7. Mirkamali Khansari, S. M. (Ed.) (1976). *Attar Neishabbori's Elahi-nameh*. Tehran: Eslamiyeh Bookstore.
8. Naderi, F., & Naderi, S. (2018). "The function of Gerrard Genette's Theory of transtextuality in the discovery and analysis of the influence of Shahnameh on Kooshnameh". *Journal of textual criticism Persian literature*, 10(1), 169-187.
9. Namvar Motlagh, B. (2007). "Transtextuality: Study of the relations of a text with other texts". *Humanities Research Journal*, 56, 83-98.
10. Nicholson, R. A. (Ed.) (1905). *Attar Neishabbori's Tazkirat al-Awliya*. Tehran: Zavvar Publication.
11. Poorjavadi, N. (Ed.) (1994). *Attar Neishabbori's Mantiq al-Tayr*. Tehran: Center of Academic Publication.
12. Rostami, F. (2016). "Non-creative repetitions in Simin Denshvar's stories analyzed through Genette's hypertextuality". *Journal of Literary Criticism*, 9(35), 119-164.
13. Rozatiyan, M., & Madani, F. (2017). "A study on intertextuality of common anecdotes in Attar's Tazkirat al-Awliya and Mantiq al-Tayr". *Journal of Persian Literature*, 7(1-19), 95-112.
14. Rozatiyan, M., & Madani, F. (2018a). "Intertextual relations of common anecdotes of Attar's Tazkirat al-Awliya and Asrar-nameh". *Proceedings of the First International Conference on Persian Language and Iranian-Islamic Thought*, Tehran, pp. 1683-1700.
15. Rozatiyan, M., & Madani, F. (2018b). "An intertextual analysis of Attar's Tazkirat al-Awliya and Elahi-nameh". *Proceedings of the First National Conference on Literary Research*, Allameh Tabatabaee University, Tehran, pp. 81-102.
16. Sanatinia, F. (1990). *Sources of anecdotes and allegories in Attar's Masnavis*. Tehran: Zavvar Publication.
17. Sheikh-Hosseini, Z., & Pooryazdanpanah Kermani, A. (2019). "An analysis of the hypertextuality relationships in dragon palace with the old textual heritage". *Tabriz University's Journal of Persian Language and Literature*, 72(240), 67-89.
18. Talaei, M., Toghyani, E., & Talaei, M. (2013). "Platonic love beyond the geographical boundaries: Practical and analytical comparison of Leili-o-Majnoun and Cyrano de Bergerac". *Biannual Journal of Comparative Literature Research*, 1(1), 95-119.
19. Zamani, F. (2018). "Analysis of metatextual and hypertextual relations of the novel Mystery of the bird Mountain with Shahnameh". *Journal of Children's Literature Studies*, 9(2-18), 77-98.

